

Вучэбная праграма складзена на аснове Сучасная беларуская мова: Вучэб. праграма для вышэйшых навучальных устаноў па спецыяльнасцях 1-21 05 01 “Беларуская філалогія”, 1-21 05 02 “Руская філалогія”, 1-21 05 04 “Славянская філалогія”, 1-21 05 05 “Класічная філалогія”, 1-21 05 06 “Рамана-германская філалогія” / Аўт.-склад. З.І. Бадзевіч, С.А. Важнік, Г.К. Чахоўскі. – Мн.: РІВШ, 2010. Зацверджана Вучэбна-метадычным аб’яднаннем ВНУ Рэспублікі Беларусь па гуманітарнай адукацыі 13 ліпеня 2010 г. Рэгістрацыйны № ТД-ДГ.133/тып.

Разгледжана і рэкамендавана да зацвярджэння на пасяджэнні кафедры
_____ сучаснай беларускай мовы _____

(назва кафедры)

21.05.2013, пратакол № 10

(дата, нумар пратакола)

Загадчык кафедры

_____ З.І. Бадзевіч

(подпіс)

(Ініцыялы, прозвішча)

Адобрана і рэкамендавана да зацвярджэння Вучэбна-метадычнай камісіяй
філалагічнага факультэта _____ Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта

(назва вышэйшай навучальнай установы)

30.05.2013, пратакол №6

(дата, нумар пратакола)

Старшыня

_____ М.М. Хмяльніцкі

(подпіс)

(Ініцыялы, прозвішча)

Тлумачальная запіска

Курс сучаснай беларускай мовы, які чытаецца на філалагічных факультэтах універсітэтаў, з'яўляецца важным звяном у сістэме агульнай філалагічнай адукацыі студэнтаў, спрыяе вырашэнню задачы гісторыка-культурнага асваення нацыянальнай спадчыны беларускага народа шляхам вывучэння яго мовы, выступае адной з умоў фарміравання прафесійнай лінгвістычнай кампетэнцыі будучых настаўнікаў-філолагаў агульнаадукацыйных школ, каледжаў, ліцэяў, гімназій, а таксама работнікаў асветы, культуры, друку, навукова-даследчых устаноў.

Курс арыентуе выкладчыка на вытлумачэнне з'яў беларускай мовы ў іх структурна-семантычным і функцыянальна-камунікатыўным аспектах, на выяўленне адметных спецыфічных заканамернасцей, якія праяўляюцца на розных узроўнях беларускай мовы, на ўсебаковае вывучэнне беларускай мовы як жывой і рухомай з'явы, дапамагае зразумець яе дынаміку і асноўныя тэндэнцыі развіцця. Метадалагічная база гэтага курса мае на мэце правільную і навукова абгрунтаваную прэзентацыю звестак тэарэтычнага характару, скарэкціраваную з улікам ідыяэтнічнага нацыянальнага кампанента беларускай мовы, характару і форм яе сувязей з іншымі мовамі, найперш роднаснымі славянскімі.

На лекцыйных і практычных занятках студэнты набываюць, засвойваюць і паглыбляюць веды па фанетыцы, фаналогіі, арфаэпіі, графіцы, марфеміцы, словаўтварэнні, марфалогіі і сінтаксісе сучаснай беларускай мовы ў такой ступені, каб усведамляць яе як грамадскую з'яву і пэўную сяміятычную сістэму і дасканалы валодаць яе сродкамі.

Вывучэнне курса сучаснай беларускай мовы павінна адбывацца ў цеснай сувязі з іншымі лінгвістычнымі дысцыплінамі: гістарычнай граматыкай, дыялекталогіяй, гісторыяй літаратурнай мовы, уводзінамі ў мовазнаўства, агульным мовазнаўствам.

Выкарыстоўваючы прынцып пераемнасці і ўзаемасувязі лінгвістычных дысцыплін, выкладчык павінен адбіраць такія факты і з'явы, якія ўсталяваліся ў навуцы аб мове, лічацца стрыжнёвымі для разумення іншых пытанняў і з'яўляюцца важнымі для пашырэння агульнага моўнага дыяпазону студэнтаў. Метады выкладання матэрыялу могуць быць розныя: яны, як правіла, залежаць ад складанасці тэмы і ступені падрыхтаванасці студэнтаў. Пэўную ўвагу неабходна звяртаць на тыя пытанні, якія адносяцца да дыскусійных або ўносяць новае ў асвятленне асобных фактаў мовы, каб у студэнтаў не стваралася ўражанне, быццам у мовазнаўстве ўсе праблемы вырашаны.

Значная колькасць гадзін адводзіцца вучэбным планам на практычныя заняткі. Яны праводзяцца па тэмах, якія вызначаюцца выкладчыкам і зацвярджаюцца на кафедры. Іх мэта – замацаваць і паглыбіць тэарэтычныя веды. Методыка правядзення практычных заняткаў розная: індывідуальнае, фронтальнае, паслядоўна-лінейнае або выбарчае апытванне; выкананне практыкаванняў на дошцы; работа па гатовых табліцах і схемах; выкананне тэставых заданняў і тэстаў на камп'ютэрах, праслухоўванне і аналіз разнастайных лінгвістычных запісаў і г.д. Правільна арганізаваная сістэма практычных заняткаў спрыяе выпрацоўцы ў студэнтаў самастойных навуковых поглядаў на моўныя з'явы і працэсы, дапамагае ім грунтоўна авалодаць нормамі літаратурнай мовы, паскарае набывццё навыкаў самастойнага аналізу моўных з'яў і фактаў.

Важнае значэнне ў працэсе засваення і замацавання ведаў і навыкаў мае лінгвістычны аналіз слоў, словазлучэнняў і сказаў. Для таго, каб лінгвістычны аналіз стаў сапраўдным эфектыўным навучальным сродкам, выкладчык павінен зыходзіць з адзіных навукова-метадычных прынцыпаў, сістэмнасці і строгай паслядоўнасці тлумачэння моўных з'яў. У залежнасці ад задач, якія ставяцца ў кожным канкрэтным выпадку, лінгвістычны аналіз можа быць вусным ці пісьмовым, частковым ці поўным.

Усе віды лінгвістычнага аналізу (фанетычны, графічны, арфаграфічны, лексічны, этымалагічны, марфемны, словаўтваральны, марфалагічны, сінтаксічны і лінгвістычны аналіз тэксту) праводзяцца пры вывучэнні адпаведнага раздзела курса.

Змест і задачы курса скіраваны на тое, каб сфарміраваць у студэнтаў правільныя навуковыя погляды на ўсю складаную сістэму сучаснай беларускай мовы, дапамагчы ім авалодаць яе літаратурнымі нормамі, набывццё устойлівыя навыкі самастойнага аналізу

лінгвістычных фактаў і з'яў, удасканаліць сістэму звязнага маўлення, пастаянна павышаць арфаграфічную і пунктуацыйную пісьменнасць.

У выніку вывучэння курса сучаснай беларускай мовы студэнты павінны ведаць:

- тыпалагічную і генетычную характарыстыку беларускай мовы;
- функцыянальныя стылі сучаснай беларускай мовы;
- літаратурныя нормы сучаснай беларускай мовы;
- асноўныя тэрміны, паняцці і катэгорыі сучаснай беларускай мовы;
- умовы і формы моўнай камунікацыі.

Павінны ўмець:

- валодаць вуснай і пісьмовай разнавіднасцямі сучаснай беларускай літаратурнай мовы;
- карыстацца асноўнымі моўнымі паняццямі і тэрмінамі ў іх сістэмна-структурных сувязях;
- валодаць маўленчай дзейнасцю ў сістэме стылёва-функцыянальных асаблівасцей беларускай літаратурнай мовы;
- карыстацца асноўнымі метадамі лінгвістычнага аналізу;
- валодаць метадыкай рэферыравання тэксту і яго перакладу на беларускую мову.

Спіс рэкамендаванай літаратуры, які змешчаны ў канцы праграмы, уключае найбольш важныя працы як па ўсім вучэбным курсе, так і па асобных раздзелах. Аднак пры вывучэнні той або іншай тэмы выкладчык павінен рэгулярна знаёміць студэнтаў з лінгвістычнымі навінкамі, з навукова-тэарэтычнай і метадычнай літаратурай (манаграфіямі, зборнікамі навуковых прац, артыкуламі). Гэта патрабуе ад студэнтаў сістэматычна сачыць за новай літаратурай, папаўняць уласную бібліятэку неабходнымі падручнікамі, дапаможнікамі і манаграфіямі.

Колькасць гадзін на лекцыйную і практычную часткі курса рэгламентуецца тыпавым вучэбным планам. Агульная колькасць вучэбных гадзін складае 1066.

ЗМЕСТ ВУЧЭБНАГА МАТЭРЫЯЛУ

№п/п	Назвы раздзелаў, тэм	Колькасць аўдыторных гадзін				
		Аўдыторныя				Самаст. работа
		Лекцыі	Практыч., семінар.	Лаб. заняткі	КСР	
1.	Сінтаксіс					
	Уводзіны ў сінтаксіс	2				10
	Словазлучэнне	4	2		2	20
	Сказ. Просты сказ	8			2	12
	Складаны сказ	2	8			6
	Складанае сінтаксічнае цэлае	2				2
	Тэкст	2				2
	Усяго:	20	10		4	52

Праграма вучэбнага курса

Прадмет і задачы сінтаксісу. Сінтаксіс сярод лінгвістычных дысцыплін.

Паняцце сінтаксічнай сувязі. Асноўныя віды сінтаксічнай сувязі: злучэнне (паратаксіс) і падпарадкаванне (гіпатаксіс). Асноўныя віды сінтаксічных адносін: прэдыкатыўныя, непрэдыкатыўныя; паратаксічныя, гіпатаксічныя. Сродкі выражэння сінтаксічнай сувязі ў словазлучэнні, простым сказе, складаным сказе.

Паняцце валентнасці, яе тыпы: лагічная, семантычная, сінтаксічная валентнасць; абавязковая (аблігаторная), неабавязковая (факультатыўная) валентнасць. Паняцце дыстрыбуцыі. Валентнасць і дыстрыбуцыя.

Паняцце спалучальнасці. Валентнасць і спалучальнасць. Семантычная, сінтаксічная, лексічная спалучальнасць слоў у беларускай мове. Спалучальнасць ўласцівасці розных часцін мовы.

Сістэма сінтаксічных адзінак: сінтаксема, словазлучэнне, просты сказ, складаны сказ, складанае сінтаксічнае цэлае (звышфразовае адзінства), тэкст.

Асноўныя аспекты апісання сінтаксісу: структурны, камунікацыйны, функцыянальны, семантычны, структурна-семантычны, прагматычны, стылістычны.

Паняцце нацыянальнай сінтаксічнай ідыяматыкі (канцэпцыя А.Я. Міхневіча).

Сучасная беларуская сінтаксічная навука: актуальны стан, праблемы, канцэпцыі.

Словазлучэнне

Словазлучэнне як сінтаксічная адзінка. Дыферэнцыяльныя прыметы словазлучэння. Адрозненні словазлучэння ад слова і сказа. Будова, значэнне і функцыі словазлучэнняў. Структурная схема і парадыгма словазлучэнняў.

Асноўныя падыходы да разумення граматычнай прыроды словазлучэння. Аб'ём паняцця "словазлучэнне". Праблема вылучэння прэдыкатыўных і паратаксічных словазлучэнняў.

Класіфікацыя словазлучэнняў у сучаснай лінгвістычнай літаратуры: свабодныя / несвабодныя; прэдыкатыўныя / непрэдыкатыўныя; простыя / складаныя. Лексіка-граматычныя тыпы словазлучэнняў: назоўнікавыя, прыметнікавыя, лічэбнікавыя, займеннікавыя, дзеяслоўныя і прыслоўныя. Сінтаксічна непадзельныя словазлучэнні ў сучаснай беларускай мове: структура, значэнне, функцыі.

Сінтаксічная сувязь кампанентаў непрэдыкатыўных словазлучэнняў: злучальная (паратаксічная) і падпарадкавальная (гіпатаксічная).

Дыферэнцыяльныя прыметы злучальнай сувязі: адкрытасць / закрытасць. Разнавіднасці злучальнай сувязі: з'яднанне, раз'яднанне, перараз'яднанне.

Дыферэнцыяльныя прыметы падпарадкавальнай сувязі: прадказальнасць / непрадказальнасць, абавязковасць / неабавязковасць. Разнавіднасці падпарадкавальнай сувязі: дапасаванне (поўнае і няпоўнае); склонавы паралелізм; кіраванне (беспрыназоўнікавае і прыназоўнікавае; моцнае і слабае); прымыканне (уласнае і іменнае). Размежаванне выпадкаў слабага кіравання і іменнага прымыкання. Асаблівасці і нацыянальная адметнасць дапасавання і кіравання ў беларускай літаратурнай мове.

Тыпалогія семантыка-сінтаксічных адносін паміж кампанентамі падпарадкавальнага (гіпатаксічнага) словазлучэння: аб'ектныя, суб'ектныя, азначальныя (атрыбутыўныя), акалічнасныя (сітуацыйныя), камплетыўныя. Сінкрэтызм семантыка-сінтаксічных адносін на ўзроўні падпарадкавальнага словазлучэння. Сродкі выражэння семантыка-сінтаксічных адносін.

Сінтаксічная сінаніміка сучаснай беларускай мовы.

Сказ

Паняцце сказа. Дыферэнцыяльныя прыметы сказа: камунікацыйнасць, прапазіцыйнасць, прэдыкатыўнасць, граматычная і інтанацыйная аформленасць, сэнсавая закончанасць і самастойнасць. Прэдыкатыўнасць як асноўная сінтаксічная катэгорыя сказа. Субкатэгорыі прэдыкатыўнасці: мадальнасць, тэмпаральнасць, персанальнасць. Монапрэдыкатыўнасць і поліпрэдыкатыўнасць як адрознівальныя прыметы простага і складанага сказа. Простыя поліпрэдыкатыўныя адзінкі.

Граматычнае значэнне і граматычная форма сказа. Паняцце сінтаксічнай мадэлі сказа. Сінтаксічная мадэль і структурная схема сказа. Сінтаксічная парадыгма (сінтаксічнае поле) сказа.

Сінтаксічная сувязь кампанентаў сказа. Разнавіднасці прэдыкатыўнай сувязі: каардынацыя, суразмяшчэнне, прыцягненне. Паўпрэдыкатыўная сувязь. Далучальная сувязь. Семантыка-сінтаксічныя адносіны паміж кампанентамі сказа, сродкі іх выражэння і спосабы рэалізацыі ў беларускай мове.

Класіфікацыя сказаў: *паводле будовы* – простыя і складаныя; *паводле мадальнасці* – сцвярджалыя і адмоўныя; *паводле мэты выказвання* – апавядальныя, пыталыныя і пабуджалыныя; *паводле інтанацыі* – няклічныя і клічныя; *паводле структурнай арганізацыі* – члянімыя і нечлянімыя; *паводле колькасці саставаў* – аднасастаўныя і двухсастаўныя; *паводле наяўнасці / адсутнасці пашыральнікаў прэдыкатыўнай асновы сказа* – развітыя і неразвітыя; *паводле наяўнасці / адсутнасці структурна неабходных кампанентаў* – поўныя і няпоўныя; *паводле наяўнасці / адсутнасці элементаў ускладнення* – ускладненыя і няўскладненыя.

Аспекты вывучэння сказа: структурны, семантычны, структурна-семантычны, камунікацыйны, прагматычны і інш.

Просты сказ

Паняцце простага сказа. Дыферэнцыяльныя прыметы простага сказа. Просты сказ як монапрэдыкатыўная адзінка. Суадносіны плана зместу (глыбіннай структуры) і плана выражэння (паверхневай структуры) простага сказа.

Фармальная арганізацыя простага сказа. Традыцыйнае вучэнне аб членах сказа. Галоўныя і даданыя члены сказа як канструктыўныя кампаненты фармальнай структуры сказа. Сучасны стан вучэння аб членах сказа. Праблема вылучэння галоўных і даданых членаў сказа ў сучаснай лінгвістыцы. Пашырэнне традыцыйных членаў сказа: сінкрэтычныя члены і дуплексівы, дэтэрмінанты і сітуанты.

Прэдыкатыўная аснова простага сказа. Суадносіны дзейніка і выказніка ў фармальнай структуры сказа. Вербацэнтрычная канцэпцыя сказа. Структурныя тыпы дзейніка і выказніка і спосабы іх выражэння ў сучаснай беларускай мове. Сувязь выказніка з дзейнікам, яе віды і рэалізацыя ў сказе. Праблема аднародных дзейнікаў і выказнікаў.

Даданыя члены сказа: дапаўненне (прамое / ускоснае); азначэнне (дапасаванае / недапасаванае); акалічнасць (месца, часу, прычыны, мэты і пад.). Марфалагізаваныя і немарфалагізаваныя, дэтэрмінаваныя і недэтэрмінаваныя даданыя члены сказа.

Сінкрэтызм у сістэме членаў сказа.

Лінгвістычны статус аднаасаўных сказаў. Фармальная арганізацыя структурнай асновы аднаасаўных сказаў, яе пашырэнне. Традыцыйная класіфікацыя аднаасаўных сказаў, крытэрыі іх размежавання. Дзеяслоўна-адвербіяльныя (выказніковыя) сказы: пэўна-асабовыя, абагульнена-асабовыя, няпэўна-асабовыя, безасабовыя, інфінітыўныя. Субстантыўныя (дзейніковыя) сказы: намінацыйныя, назывныя, вакатыўныя, генітыўныя, канструкцыі з “назоўным уяўленнем”. Праблема вылучэння аднаасаўных сказаў (канцэпцыя “аб прынцыповай двухасаўнасці сказа”). Аднаасаўныя сказы як вынік камунікацыйнай рэалізацыі двухасаўнай мадэлі. Аднаасаўныя сказы і актуальнае чляненне. Праблема безасабовых сказаў. Структурна-семантычныя разнавіднасці безасабовых сказаў. Размежаванне безасабовых і інфінітыўных сказаў у рэчышчы традыцыйнага беларускага сінтаксісу.

Ускладненне простага сказа як спосаб пашырэння яго структурнай схемы. Ускладненне і катэгорыя прэдыкатыўнасці. Семантычныя і сінтаксічныя аспекты ўскладненых сказаў. Адметныя ўласцівасці ўскладненага сказа на ўзроўні сінтаксічных пазіцый, сінтаксічных сувязяў і сродкаў выражэння. Інтанацыйнае афармленне ўскладнення.

Сказы з аднароднымі членамі: арганізацыя, семантыка-сінтаксічныя адносіны паміж кампанентамі аднароднага рада, функцыі аднародных членаў сказа. Сінтаксічная сувязь паміж аднароднымі членамі: адкрытая / закрытая, злучнікая / бяззлучнікая. Абагульняльныя словы пры аднародных членах сказа.

Сказы з адасобленымі членамі сказа. Умовы адасоблення членаў сказа: семантычныя, граматычныя, камунікацыйныя. Сінтаксічная сувязь пры адасобленні: паўпрэдыкатыўная, паясняльная. Тыпы адасобленых кампанентаў.

Сказы з параўнальнымі зваротамі. Структура, тыпы, значэнне, функцыі параўнальных зваротаў у сказе.

Сказы з пабочнымі і ўстаўнымі канструкцыямі, іх структура і функцыі. Размежаванне пабочных і ўстаўных канструкцый. Агульнае і адрознае паміж пабочнымі і ўстаўнымі канструкцыямі.

Сказы са звароткам. Структура, функцыі і значэнне зваротка ў сказе.

Сказы з мадальнымі часціцамі і выклічнікамі. Значэнне і функцыі сцвярдзальных, адмоўных, пытальных і эмацыянальных слоў у сказе.

Семантычная арганізацыя простага сказа. Паняцце семантычнага сінтаксісу. Намінацыйнае значэнне сказа. Дыктум (прапазіцыі) і модус як два складнікі намінацыйнага значэння сказа. Структура пазамоўнай сітуацыі – семантычная структура сказа. Паняцце прапазіцыі. Тыпы прапазіцыі: падзейная (існавання, стану, руху, успрымання, дзеяння) і лагічная (характарызацыі, ідэнтыфікацыі, рэяцыі). Структура прапазіцыі: прэдыкат і актанты (аргументы, семантычныя функцыі, глыбінныя склоны), іх тыпы. Сіркванты, атрыбуты, іх тыпы. Спосабы выражэння прапазіцыі: праз прэдыкатыўную канструкцыю / праз непрэдыкатыўную канструкцыю. Паняцце глыбіннага і паверхневага сінтаксісу. Суадносіны глыбіннай і паверхневай структур сказа. Універсальнае і спецыфічнае ў сінтаксічных мадэлях беларускай мовы (пры супастаўленні з рускай і іншымі славянскімі мовамі). Сучасныя напрамкі вывучэння аб’ектаўнага і суб’ектаўнага зместу сказа.

Камунікацыйная арганізацыя простага сказа. Сказ і выказванне. Актуальнае чляненне выказвання. Кампаненты актуальнага члянення. Сродкі актуальнага члянення і актуалізацыі выказвання (парадак слоў, інтанацыя, лагічны націск, службовыя словы і інш.). Парадак слоў і актуальнае чляненне. Прамы і адваротны (інверсійны) парадак размяшчэння кампанентаў у выказванні. Спосабы выражэння тэмы і рэмы ў простым сказе. Камунікацыйная парадыгма сказа. Асноўныя камунікацыйна-сінтаксічныя тыпы выказванняў у беларускай мове. Тыпалогія выказванняў: нейтральныя / экспрэсійныя, расчлянёныя / нерасчлянёныя (з нулявой тэмай), сінтагматычна незалежныя / сінтагматычна залежныя (абумоўленыя).

Суадносіны камунікацыйнага і фармальна-сінтаксічнага чляненняў выказвання.

Прагматычны аспект. Выказванне, сітуацыя і моўца. Камунікацыйная інтэнцыя (прагматычная функцыя) выказвання. Паняцце лакутыўных, ілакутыўных і перлакутыўных маўленчых актаў.

Прагматычныя тыпы выказванняў: сцвярджэнне, абяцанне, пагроза, пабуджэнне (загад, просьба), пытанне і інш. Прамыя і ўскосныя маўленчыя акты.

Складаны сказ

Паняцце складанага сказа. Семантычная, фармальная і камунікацыйная арганізацыя складанага сказа. Дыферэнцыяльныя рысы складанага сказа (поліпрэдыкатыўнасць, поліпрапазіцыйнасць і інш.). Ізамарфізм

складанага сказа і словазлучэння. Граматычнае значэнне і граматычная форма складаных сказаў. Семантыка-сінтаксічныя адносіны паміж прэдыкатыўнымі часткамі складаных сказаў, сродкі іх выражэння (інтанацыя, злучнікі і злучальныя словы).

Прынцыпы класіфікацыі складаных сказаў. Асноўныя падыходы да класіфікацыі складаных сказаў. Структурна-семантычны падыход: (1) злучнікавыя сказы: (1.1) складаназлучаныя, (1.2) складаназалежныя; (2) бяззлучнікавыя сказы. Падыход “ад зместу да формы”: (1) складаназлучаныя сказы: (1.1) злучнікавыя, (1.2) бяззлучнікавыя; (2) складаназалежныя сказы: (2.1) злучнікавыя, (2.2) бяззлучнікавыя. Праблема вылучэння бяззлучнікавых сказаў.

Паняцце складаназлучанага сказа. Дыферэнцыяльныя прыметы складаназлучаных сказаў: адносная аўтаномнасць, адносная раўнапраўнасць прэдыкатыўных частак, наяўнасць злучальных сродкаў сувязі. Складаназлучаныя сказы са спалучальнымі, размеркавальнымі, супраціўнымі, далучальнымі злучнікамі. Складаназлучаныя сказы аднароднага і неаднароднага складу, адкрытай і закрытай структуры. Семантыка-сінтаксічныя адносіны паміж прэдыкатыўнымі часткамі складаназлучаных сказаў і спосабы іх выражэння. Складаназлучаныя сказы ўскладненай будовы. Складаназлучаныя сказы згрупіраванай і незгрупіраванай будовы. Складаназлучаныя сказы і актуальнае члененне.

Паняцце складаназалежнага сказа. Дыферэнцыяльныя прыметы складаназалежных сказаў: характар сінтаксічнай сувязі – гіпатаксіс, іерархізаванасць будовы складаназалежных сказаў, наяўнасць падпарадкавальных сродкаў сувязі (злучнікаў і злучальных слоў). Падыходы да класіфікацыі складаназалежных сказаў: функцыянальны, марфалагічны, фармальны, структурна-семантычны.

Функцыянальны падыход да класіфікацыі складаназалежных сказаў. Складаназалежныя сказы з даданымі дзейнікавымі, выказнікавымі, дапаўняльнымі, азначальнымі і акалічнаснымі часткамі. Семантыка-сінтаксічныя адносіны паміж галоўнай і даданай часткамі складаназалежных сказаў і спосабы іх выражэння.

Структурна-семантычны падыход да класіфікацыі складаназалежных сказаў. Тып складаназалежных сказаў паводле структуры: складаназалежныя сказы расчлянёнай, нерасчлянёнай, кантамінаванай структуры. Асноўныя сродкі сувязі: падпарадкавальныя злучнікі, злучальныя словы (рэліты), указальныя словы (карэліты), апорныя словы. Праблема размежавання злучнікаў і злучальных слоў у складаназалежных сказах.

Складаназалежныя сказы нерасчлянёнай (прыслоўнай) структуры, асаблівасці іх арганізацыі. Структурна-семантычныя тыпы складаназалежных сказаў нерасчлянёнай структуры: прысубстантыўна-атрыбутыўныя, тлумачальна-аб’ектныя, прыкампаратыўна-аб’ектныя, прызайменнікава-суадносныя. Складаназалежныя сказы расчлянёнай (прысастаўнай, прыфразавай) структуры, асаблівасці іх арганізацыі. Семантыка-сінтаксічныя адносіны паміж прэдыкатыўнымі часткамі такіх сказаў, спосабы іх выражэння. Тыпалогія складаназалежных сказаў расчлянёнай структуры. Складаназалежныя сказы кантамінаванай будовы, асаблівасці іх арганізацыі.

Складаназалежныя сказы ўскладненай будовы: з некалькімі галоўнымі і некалькімі даданымі часткамі. Тыпы падпарадкавання на ўзроўні шматчленных складаназалежных сказаў: паслядоўнае падпарадкаванне; сузалежнае падпарадкаванне: аднароднае і неаднароднае; камбінацыя розных тыпаў падпарадкавання.

Складаназалежныя сказы і актуальнае члененне.

Паняцце бяззлучнікавага складанага сказа. Дыферэнцыяльныя прыметы бяззлучнікавых сказаў: дыфузнасць, размытасць семантыкі, недастатковая дыферэнцыраванасць значэнняў бяззлучнікавых сказаў; адсутнасць злучальных сродкаў сувязі. Бяззлучнікавыя сказы аднароднага і неаднароднага складу (сказы з аднатыпнымі і разнатыпнымі часткамі), адкрытай і закрытай структуры. Семантыка-сінтаксічныя адносіны паміж прэдыкатыўнымі часткамі бяззлучнікавых сказаў і спосабы іх выражэння. Бяззлучнікавыя сказы ўскладненай будовы. Бяззлучнікавыя сказы згрупаванай і незгрупаванай структуры. Бяззлучнікавыя сказы і актуальнае члененне.

Камбінаваныя складаныя сказы. Дыферэнцыяльныя прыметы камбінаваных складаных сказаў: наяўнасць розных відаў сувязі; больш за два ўзроўні членення; згрупаванасць структуры. Паняцце генеральнай сувязі. Разнавіднасці камбінаваных сказаў, іх структура і значэнне. Сувязь прэдыкатыўных частак у камбінаваных складаных сказах. Семантыка-сінтаксічныя адносіны паміж часткамі камбінаваных сказаў і спосабы іх выражэння. Камбінаваныя складаныя сказы і актуальнае члененне выказвання.

Складанае сінтаксічнае цэлае (ССЦ)

Складанае сінтаксічнае цэлае (звышфразовае адзінства, празаічная страфа) як мінімальная адзінка тэксту. Асноўныя крытэрыі вылучэння ССЦ: лагічны, семантычны, граматычны. Паняцце мікратэмы. ССЦ і абзац. Суадносіны ССЦ і абзаца. Асноўныя функцыі абзаца.

Сродкі міжфразавай сувязі на ўзроўні ССЦ: уласна лексічныя, лексіка-граматычныя, граматычныя. Віды сувязі ў ССЦ: ланцужковая, паралельная, далучальная, змешаная. Тыпы рэматычнай дамінанты ССЦ: прадметная, якасная, статыльная, акцыянальная, статыльна-дынамічная, імпрэсіўная, сінкрэтычная.

Семантычная і структурная арганізацыя складанага сінтаксічнага цэлага.

Камунікатыўная арганізацыя складанага сінтаксічнага цэлага. Тэма-рэматычная структура складанага сінтаксічнага цэлага. Тыпы тэма-рэматычных ланцужкоў: простая лінейная паслядоўнасць, паслядоўнасць са скразной тэмай, паслядоўнасць з вытворнымі тэмамі, паслядоўнасць з расшчэпленай тэмай.

Тэкст

Тэкст як сінтаксічная адзінка. Паняцце тэксту і дыскурсу. Падыходы да даследавання граматычнай прыроды тэксту: структурны (граматычны), семантычны, стылістычны, камунікацыйны, псіхалінгвістычны, семіятычны, прагматычны, кагнітыўны і інш. Катэгорыі тэксту. Структура тэксту, тыпы сувязі ў ім, сродкі яе рэалізацыі. Асаблівасці арганізацыі тэкстаў розных стыляў.

Функцыянальна-сэнсавая тыпалогія тэкстаў: апавяданне, апісанне, разважанне. Семантыка-сінтаксічная адметнасць іх арганізацыі.

Тэкст і актуальнае члененне. Камунікацыйная арганізацыя тэксту.

Чужая мова

Чужая мова, яе віды (простая, ускосная і няўласна-простая) і спосабы ўвядзення ў кантэкст. Сінтаксічныя і пунктуацыйныя асаблівасці ўвядзення чужой мовы ў кантэкст. Чужая мова і словы аўтара, сувязь і ўзаемаадносіны паміж імі.

Рэпліка, маналог, дыялог, палілог, цытата як акты камунікацыі (будова, функцыі і стылістычная роля).

Пунктуацыя

Прадмет і задачы пунктуацыі. З гісторыі беларускай пунктуацыі.

Асновы сучаснай пунктуацыі. Пунктуацыя і граматычная будова сказа. Пунктуацыя, семантычная і фармальная структура сказа і яго сэнс. Пунктуацыя і інтанацыйнае афармленне сказа.

Пунктуацыйныя нормы. Пунктуацыйныя варыянты.

Класіфікацыя знакаў прыпынку. Раздзяляльныя і выдзяляльныя знакі прыпынку. Агульная характарыстыка знакаў прыпынку і асноўных правіл іх пастаноўкі.

ВУЧЭБНА-МЕТАДЫЧНАЯ КАРТКА

Нумар раздзела, тэмы, заняткаў	Назва раздзела, тэмы, заняткаў; пералік пытанняў для вывучэння	Колькасць аўдыторных гадзін				Магэрыяльнае забеспячэнне заняткаў (наглядныя, метадычныя дапаможнікі і інш.)	Літаратура	Формы кантролю ведаў
		лекцыі	практычныя (семінарыя) заняткі	лабараторныя заняткі	кіруемая самастойная работа студэнта			
		20	10		4			
1.	Уводзіны ў сінтаксічную навуку. Сінтаксіс як раздзел мовазнаўства і як аб'ект вывучэння. Асноўныя аспекты сінтаксісу (<i>струк- турны, семантычны, камунікацыйны, функцыя- нальны, структурна-семантычны</i> і інш.). Сістэма сінтаксічных адзінак. <i>Гіпатаксіс vs. паратаксіс</i> . Паняцце нацыянальнай сінтаксічнай ідыяматыкі (НСІ).	2					А 1-6, 8-9; Д 1-2	
2.	Словазлучэнне. Паняцце словазлучэння. Розныя падыходы да вы- вучэння граматычнай прыроды словазлучэння. Гі- патаксічныя, паратаксічныя, прэдыкатыўныя і паўпрэдыкатыўныя словазлучэнні. Класіфікацыі словазлучэнняў.	2			2	А 10	А 1, 5-6, 8- 9; Д 1-2	
3.	Гіпатаксічнае словазлучэнне. Характар семантыка-сінтаксічных адносінаў (ССА) на ўзроўні гіпатаксічнага словазлучэння. Сінкрэтызм ССА – сінкрэтызм членаў сказа. <i>Дапасаванне, кіраванне, прымыканне</i> як разнавіднасці гіпатаксісу. <i>Склонавы паралелізм</i> як адмысловая разнавіднасць дапасавання.	2	2			А 10	А 1, 5-6, 9; Д. 6	пісьмовая работа

	Асаблівасці кіравання беларускай мовы ў параўнанні з рускай, польскай і ўкраінскай.							
4.	Сказ як асноўная сінтаксічная адзінка. Паняцце сказа. Дыферэнцыяльныя прыметы сказа. Традыцыйная класіфікацыя сказаў. Паняцце <i>структурнай схемы сказа</i> vs. <i>сінтаксічнай мадэлі сказа</i> (канцэпцыі А.Я. Міхневіча і Б.Ю. Нормана).	2			2	А 10	А 1-6, 8; Д 1-2	
5.	Фармальная арганізацыя простага сказа (<i>паверхневы сінтаксіс</i>). Паняцце <i>паверхневай</i> структуры сказа. Прэдыка-тыўная аснова простага сказа. Структурныя тыпы дзейніка і выказніка. Класіфікацыя дадanych членаў сказа. Сінкрэтызм у сістэме членаў сказа. <i>Вэрбацэнтрычная канцэпцыя сказа</i> (працы А. Пацябні, Я. Лёсіка, Л. Тэньера, У. Чэйфа і інш.). Ускладненне структуры простага скага. Праблема аднародных выказнікаў.	2				А 10	А 1-6; Д 1-2	
6.	Семантычная арганізацыя простага сказа (<i>глыбінны сінтаксіс</i>). Намінатыўнае значэнне сказа. Паняцці <i>дыктума</i> (<i>прапазіцыі</i>) і <i>модуса</i> . Паняцце <i>глыбіннай</i> структуры сказа. Прэдыкат і актанта (аргументы, семантычныя функцыі / ролі, глыбінныя склоны і інш.). Семантычная тыпалогія актантаў. Праблема адна-састаўных сказаў у святле семантычнай тэорыі.	2				А 10	А 5-6, 9; Д 1-2	
7.	Агульны сінтаксічны профіль беларускага сказа. Універсальнае і спецыфічнае ў сінтаксічных мадэлях славянскіх моў. Сінтаксічна-тыпалагічныя рысы беларускай мовы.	2				А 10	працы Р. Мразека, Б.Ю. Нормана, А.Я. Міхневіча і інш.	творчая праца
8.	Складаны сказ.	2				А 10	А 4, 6, 8-9;	

	Паняцце складанага сказа. Дыферэнцыяльныя прыметы складанага сказа. Розныя падыходы да класіфікацыі складаных сказаў (фармальны, марфалагічны, функцыянальны, структурна-семантычны і інш.).						Д 3-4	
9.	Складаназлучаныя сказы (СЗЛ). Дыферэнцыяльныя прыметы складаназлучаных сказаў. СЗЛ адкрытай / закрытай структуры, аднароднага / неаднароднага складу. СЗЛ ускладненай будовы.		2			А 10	А 1, 6, 9; Д 3-4	
10.	Складаназалежныя сказы (СЗАЛ). Дыферэнцыяльныя прыметы складаназалежных сказаў. Класіфікацыя СЗАЛ (розныя падыходы). Тыпалогія семантыка-сінтаксічных адносінаў. СЗАЛ нерасчлянёнай / расчлянёнай / кантамінаванай будовы.		2			А 10	А 6, 9; Д 3-4	
11.	Складаназалежныя сказы ўскладненай будовы. Тыпы падпарадкавання: паслядоўнае / сузалежнае (аднароднае / неаднароднае) / змешанае.					А 10	А 6, 9; Д 3-4	пісьмовая праца

12.	Бяззлучнікавыя складаныя сказы (БСК). Паняцце БСК. Дыфузнасць семантыкі БСК. БСК адкрытай / закрытай структуры, аднароднага / неаднароднага складу. БСК ускладненай будовы.		2			А 10	А 6, 9; Д 3-4	
13.	Складаныя сказы кантамінаванай будовы (СКБ). Граматычная прырода СКБ. Паняцце структурна-семантычнага блока. Разнавіднасці СКБ.		2			А 10	А 6, 9; Д 3-4	пісьмовая праца
14.	Складанае сінтаксічнае цэлае (ССЦ). ССЦ як мінімальная адзінка звязнага тэксту, крытэрыі яго вычленення. ССЦ і абзац. Віды сінтаксічнай сувязі ў ССЦ. Сродкі міжфразавай сувязі. Тып рэматычнай дамінанты.	2				А 10	А 6-7, 9; Д 1, 5	
15.	Тэкст. Паняцце тэксту. Розныя падыходы да вывучэння тэксту ў сучасным мовазнаўстве. Тэкставыя катэгорыі.	2				А 10	А 6-7, 9; Д 1, 5	

ЛІТАРАТУРА

Асноўная літаратура

1. Бурак Л.І. Сучасная беларуская мова. Сінтаксіс. Пунктуацыя. Мн., 1987.
2. Граматыка беларускай мовы. Т. 2. Мн., 1966.
3. Беларуская граматыка. Ч. 2 / Сінтаксіс. Мн., 1986.
4. Беларуская мова: Энцыклапедыя / Пад рэд. А.Я. Міхневіча. Мн., 1994.
5. Рамза Т.Р. Сінтаксіс. Просты сказ: Курс лекцый. Мн., 2002.
6. Рамза Т.Р. Сінтаксіс. Тэарэтычны курс. Мн., 2003.
7. Цікоцкі М.Я. Стылістыка тэксту. Мн., 2002.
8. Рагаўцоў В.І. Сінтаксіс беларускай і рускай моў: Дыскусійныя пытанні. Мн., 2001.
9. Бабайцева В.В., Инфантова Г.Г., Николина Н.А. и др. Современный русский язык / Синтаксис. Ч.ІІІ. Ростов-на-Дону, 1997.
10. Рамза Т.Р. Сінтаксіс: Практычны курс: вучэбна-метадычны комплекс. Мн., 2008.

Дадатковая літаратура

1. Лингвистический энциклопедический словарь. М., 1990.
2. Касаткин Л.Л., Клобуков Е.В., Лекант П.А. Краткий справочник по современному русскому языку. М., 1991.
3. Крылова О.А., Максимов Л.Ю., Ширяев Е.Н. Современный русский язык / Теоретический курс / Синтаксис. Пунктуация. М., 1991.
4. Бабайцева В.В., Максимов Л.Ю. Современный русский язык / Синтаксис и пунктуация. Ч. ІІІ. М., 1981.
5. Валгина Н.С. Теория текста. М., 2002.
6. Сопоставительный анализ восточнославянских языков / Под ред. А.А. Лукашанца, А.М. Мезенко. Мн., 2005.

ПРАТАКОЛ УЗГАДНЕННЯ ВУЧЭБНАЙ ПРАГРАМЫ
ПА ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЕ
З ІНШЫМІ ДЫСЦЫПЛІНАМІ СПЕЦЫЯЛЬНАСЦІ

Назва дысцыпліны, з якой патрабуецца ўзгадненне	Назва кафедры	Прапановы аб зменах у змесце вучэбнай праграмы па вучэбнай дысцыпліне	Рашэнне, прынятае кафедрай, якая распрацавала вучэбную праграму (з указаннем даты і нумара пратакола)
Агульнае мовазнаўства	Кафедра тэарэтычнага і славянскага мовазнаўства	Улічваць факты праявы сінтаксічнай спецыфікі беларускай мовы пры выкладанні курса агульнага мовазнаўства	Зацвердзіць Пратакол № 10 ад 21.05. 2013 г.
Сучасныя славянскія мовы	Кафедра тэарэтычнага і славянскага мовазнаўства	Вывучаць беларускую мову праз супастаўленне з іншымі славянскімі / неславянскімі мовамі	
Сучасныя замежныя мовы	Кафедры англійскага, нямецкага і раманскага мовазнаўства	Улічваць агульны сінтаксічны профіль беларускага сказа	
Сацыялінгвістыка	Кафедра тэарэтычнага і славянскага мовазнаўства	Пры асвятленні тэмы <i>“Нацыянальная сінтаксічная ідыяматыка”</i> закранаць наступныя тэмы: <i>“Мова і грамадства”</i> , <i>“Праблемы двухмоўя на Беларусі”</i> і інш.	
Гісторыя беларускага мовазнаўства	Кафедра гісторыі беларускай мовы	Павышаць цікавасць студэнтаў да здабыткаў айчыннага мовазнаўства. Расказваць пра дзейнасць славутых беларускіх сінтаксістаў і граматыстаў, што працавалі ці працуюць у БДУ (напрыклад, Ц.П. Ломцева), – з мэтай знаёмства студэнтаў з гісторыяй і традыцыямі БДУ і філфака БДУ.	

ЗМЕНИ І ДАПАЎНЕННІ ДА ВУЧЭБНАЙ ПРАГРАМЫ
ПА ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЕ

на ____/____ вучэбны год

№№ п/п	Змены і дапаўненні	Падстава

Вучэбная праграма перагледжана і адобрана на пасяджэнні кафедры
(пратакол № ____ ад _____ 20_ г.)

Загадчык кафедры

(ступень, званне) (подпіс) (Ініцыялы, прозвішча)

ЗАЦВЯРДЖАЮ
Дэкан факультэта

(ступень, званне) (подпіс) (Ініцыялы, прозвішча)